

DOI: 10.33270/05267101.9
УДК 343.98:343.72(477)«364»

БРИСКОВСЬКА Оксана*

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ

03035, пл. Солом'янська, 1, м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6902-9969>;

КРИЖНА Валентина

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ

03035, пл. Солом'янська, 1, м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0402-4224>

Криміналістична характеристика осіб, які вчиняють шахрайства щодо родичів зниклих безвісти під час російсько-української війни

Анотація. Повномасштабна агресія Російської Федерації на Україну спричинила появу нових видів шахрайства, спрямованих проти родичів і близьких зниклих безвісти, їх розслідування є надзвичайно складним завданням. У низці ситуацій кримінальні провадження не доходять до суду або завершуються без обвинувальних вироків. Виникає потреба в розробленні сучасних наукових підходів для покращення розслідування, зокрема шляхом дослідження криміналістичної характеристики осіб, які вчиняють шахрайські дії проти родичів і близьких військовослужбовців, які зникли безвісти. Це значно підвищить ефективність роботи правоохоронних органів у відповідній сфері та сприятиме стабільності правопорядку в суспільстві, створюючи атмосферу довіри до системи захисту й забезпечуючи відчуття безпеки та захищеності громадян від шахрайських дій такого характеру. Метою статті є дослідження особливостей криміналістичної характеристики осіб, які вчиняють шахрайства стосовно близьких і родичів зниклих безвісти під час повномасштабного вторгнення Російської Федерації. Практичне значення статті полягає у визначенні типової криміналістичної характеристики шахраїв, що слугує основою для вдосконалення не лише методів розслідування таких злочинів, а й заходів профілактики та організаційної протидії. Узагальнений портрет шахрая, який вчиняє шахрайство стосовно рідних або близьких військовополонених чи зниклих безвісти, дає змогу ефективніше виявляти таких осіб і вдосконалювати підходи до їх відстеження та викриття. Наукова новизна дослідження полягає у визначенні криміналістичної характеристики осіб, які вчиняють шахрайства стосовно родичів зниклих безвісти. Розроблена узагальнена криміналістична характеристика такого типу шахраїв дає змогу створити детальніший соціально-психологічний портрет злочинця, виявити специфіку поведінки й мотивів, а також спрямувати зусилля на розроблення ефективних методів для його виявлення. Це своєю чергою буде сприяти підвищенню ефективності роботи правоохоронних органів у розслідуванні зазначених злочинів.

Ключові слова: незаконна вигода; особа злочинця; електронно-обчислювальна техніка; маніпуляція; жертва; близька особа; військовослужбовець.

Історія статті:

Отримано: 15.01.2026
Прийнято: 12.02.2026
Опубліковано: 31.03.2026

Рекомендоване посилання:

Брисковська О., Крижна В. Криміналістична характеристика осіб, які вчиняють шахрайства щодо родичів зниклих безвісти під час російсько-української війни. *Наука і правоохорона*. 2026. Вип. 1 (71). С. 89–102. DOI: 10.33270/05267101.9

*Відповідальний автор

Вступ

Повномасштабна військова агресія з боку Російської Федерації проти України призвела до виникнення та активного поширення нових форм шахрайства.

Під час війни надзвичайно складно забезпечити стабільний зв'язок з передовими позиціями фронту, що перетворює навіть відсутність новин від військових на джерело болю та тривоги для інших. Часто виникають ситуації, коли немає можливості встановити статус людини: чи вона жива, чи потрапила в полон, чи зникла безвісти. У таких випадках підтвердження може затягуватися на місяці або навіть роки, залишаючи родини військовослужбовців у складному стані невизначеності. Емоційні страждання цих родин не менш глибокі, ніж ті, які переживають власне жертви¹.

Станом на червень 2025 року в Єдиному реєстрі осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, наразі в Україні розшуковуються понад 70 тисяч людей, серед яких 2740 – діти. Таку інформацію в інтерв'ю Укрінформу надав Уповноважений з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, Артур Добросердов. Уповноважений акцентував увагу на тому, що трапляється чимала кількість випадків, коли до сімей осіб, які зникли безвісти, звертаються шахраї. Вони користуються вразливістю родичів і їхньою готовністю зробити будь-що, аби отримати бодай якісь відомості про зниклого (What fraud can...).

Збройний конфлікт створив умови, за яких недобросовісні особи й угруповання знаходять все нові способи маніпулювання людьми, використовуючи їхні страхи, емоційний стан і бажання допомогти. Ці дії не лише загострюють ситуацію всередині країни, а й ускладнюють ефективну боротьбу з наслідками агресії, спрямовуючи ресурси на протидію кримінальним схемам замість відновлення та стабілізації економіки й суспільного порядку.

Війна – це обставина, яка багаторазово збільшує рівень віктимності, і повномасштабний конфлікт, розв'язаний Російською Федерацією проти України, є яскравим підтвердженням цього. Якщо основними жертвами війни зазвичай стають люди, що опинилися в зоні бойових дій, та військові, то на загальному тлі часто ігнорується проблема так званих «рикошетних жертв». Однією з них стають родини військовослужбовців, які дедалі частіше стають жертвами шахрайських дій (Semeniuk, 2023).

Правоохоронці виявили небезпечну та безпринципну шахрайську схему, пов'язану зі зниклими безвісти військовослужбовцями, що

¹ Михайлов Д. Родичів полонених і зниклих безвісти закликають не поширювати їхні персональні дані через випадки шахрайства. *Суспільне Новини*: [сайт]. 2023. URL: <https://suspihne.media/405734-rodicivpolonenihi-i-znikliih-bezvisti-zaklikaut-ne-posiruvati-ihni-personalnidani-cerez-vipadki-sahrajstva/>

характеризує таких злочинців високим ступенем цинізму. Ключовою рисою шахрая є його здатність маніпулювати іншими для досягнення своїх цілей. Він може демонструвати турботливість, переконливість, серйозність і вміння експлуатувати довіру й емоції. У поєднанні з відсутністю емпатії, він може завдавати шкоди іншим без докорів сумління чи розуміння емоційних та фінансових наслідків власних дій для жертв².

Встановлено, що зростання злочинності, яке безпосередньо залежить від соціально-економічних змін у країні, актуалізує потребу в пошуку нових підходів і методів розслідування кримінальних правопорушень. Одним з перспективних напрямів є розробка криміналістичної класифікації осіб, яка надасть можливість, спираючись на їхні типові характеристики, ефективніше вирішувати загальні завдання виявлення та розслідування злочинів (Pavlova, 2023).

Правильна оцінка людини може бути здійснена лише за умови врахування всіх її характеристик та виявів, а також співвідношення соціально позитивних і негативних рис. Однак у випадку зі злочинцем завжди простежується певна деформація моральних переконань, життєвих орієнтирів, а також інтелектуальних і емоційно-вольових якостей (Kryzhevskiy, & Bryskovska, 2025). Морально-психологічні риси злочинця перебувають у тісному діалектичному зв'язку з його соціальними характеристиками, тому їх необхідно аналізувати в межах цієї єдності (Moiseienko, 2020).

Зловмисники маніпулюють надіями і відчаєм родичів, які тривалий час чекають на звістку від своїх близьких. Вони пропонують нібито допомогу в пошуку, передачі інформації або сприянні звільненню з полону. Насправді їхня справжня мета – виманування грошей або отримання конфіденційних даних. Шахраїв вирізняє розвинена уява, винахідливий розум, таланти акторської майстерності, уміння швидко адаптуватися до складних ситуацій і обертати їх на свою користь. Їм також притаманні сила переконання та наполегливість у досягненні злочинних намірів (Kuriata, 2018).

Шахраї активно експлуатують емоційну вразливість і складні життєві ситуації своїх жертв, майстерно впливають на їхні емоції, граючи на почуттях жалю, провини та страху за близьких та родичів, безвісти зниклих, аби маніпулювати ними та незаконно збагачуватися, використовуючи різноманітні шахрайські схеми для отримання незаконної вигоди.

Зловмисники використовують доступні відкриті дані, публікації в соціальних мережах, чутки в населених пунктах, мікрорайонах і здійснюють телефонні дзвінки до людей, які шукають своїх близьких. Вони вимагають гроші в обмін на нібито інформацію про місцезнахо-

² Robinson T. Understanding the psychology of a fraudster. *Crowe. Insights*: [site]. 2024. URL: <https://www.crowe.com/uk/insights/understanding-the-psychology-of-a-fraudster>

дження зниклих. Шахраї часто знаються на військовій тематиці, посилаються на реальні назви підрозділів чи напрямків, маніпулюють фрагментами достовірної інформації, щоб завоювати довіру. Вони створюють атмосферу терміновості, переконуючи в необхідності негайного реагування, заявляючи, що часу майже не залишилось.

У таких обставинах люди часто ухвалюють рішення, керуючись емоціями, а не раціональним аналізом. Злочинці зазвичай застосовують методику, яка передбачає вимогу передоплати на банківську картку під час обговорення умов співпраці. Однак, отримавши гроші, вони свідомо ігнорують усі досягнуті домовленості, припиняють спілкування і просто зникають, залишаючи постраждалих у ще гіршому становищі.

Матеріали та методи

Дослідження окреслених питань здійснювалося не лише шляхом аналізу наукових здобутків учених і статистичних даних, а й через вивчення кримінальних проваджень, а також аналіз результатів анкетування та інтерв'ювання працівників поліції. У статті застосовано комплексну й узгоджену систему методів, яка дала змогу всебічно проаналізувати предмет дослідження. Для досягнення поставленої мети було використано широкий набір методів наукового дослідження. Зокрема, серед загальнонаукових методів пізнання були використані методи дедукції, індукції, аналізу, класифікації та систематизації.

Теоретичною основою цієї роботи стали дослідження науковців, які присвячені криміналістичним характеристикам осіб, що вчиняють злочини, зокрема шахрайства, а також обману щодо людей, чії родичі перебувають у реальній або уявній небезпеці. Попри вагомий внесок науковців у дослідження цієї проблематики, у їхніх працях здебільшого висвітлено загальні аспекти шахрайства та типові характеристики правопорушників. Водночас як окреме дослідження, що детально аналізує і виокремлює особливості криміналістичних характеристик осіб, які здійснюють шахрайства стосовно родичів або близьких осіб зниклих безвісти, таке питання фактично ще не розглядалося.

Результати й обговорення

Використовуючи складну ситуацію в країні, злочинці пристосували свої шахрайські схеми до сучасних реалій і ошукували людей¹.

Категорія родичів військових часто стає мішенню для шахраїв, адже близькі полонених чи зниклих безвісти зазнають значного емоційного напруження, перебувають у стані стресу та завжди готові діяти, щоб повернути своїх близьких

додому. Цю вразливість і використовують зловмисники.

Основою будь-якого шахрайства є здатність впливати на емоції потенційної жертви як у реальному житті, так і в онлайн-просторі. Зловмисники майстерно пристосовуються до спілкування з різними типами людей, обираючи відповідні манери поведінки. Вони вміло реагують на зміну обставин, демонструють навички самопрезентації, здатність зацікавити співрозмовника, привернути увагу та завоювати довіру. Шахраї створюють образ приємної, надійної, шанованої та потрібної людини, якій без вагань можна довіритися. У випадках офлайн-шахрайства зловмисники застосовують психологічний вплив через сугестивні методи, оскільки безпосередньо контактують із жертвою. Вони не лише використовують інформацію, а й впливають на емоції через інтонацію голосу, міміку, жести і манеру мовлення. Завдяки цьому досягається беззаперечне сприйняття обманної інформації навіть за її слабкої аргументації. Таким чином зловмисники змушують жертву прийняти рішення незалежно від її власної волі чи переконань. Шахрайство характеризується такими основними рисами, як введення в оману (обман, неправда, необґрунтовані обіцянки без наміру їх виконати, замовчування або інші шахрайські дії) та заволодіння чужим майном або правами на нього (Chaika, 2023). До характерних рис шахрая можна віднести гнучкість і здатність до адаптації, уміння аналізувати інформацію та оперативно реагувати на її зміни. Також ідеться про вміння деталізовано планувати, продумувати й моделювати ситуації, низький рівень тривожності, схильність до ризику, високий рівень самовладання, терпіння і витримку (Kuzmenko, 2024).

Щодо психологічного портрету шахрая часто існує стереотип, що це – людина, яка виросла в неблагополучній сім'ї, де була продемонстрована модель легкого заробітку через обман. Такий приклад у дитинстві стає основою для формування подібної поведінки в дорослому житті. Однак іноді схильність до обману може виявлятися ще в ранньому віці, навіть у дитячому садочку, що, як свідчать дослідження, може бути ознакою високого рівня інтелекту. Таким чином, здатність до шахрайства не є винятковою рисою вихідців з неблагополучних родин. Ця риса може спостерігатися і в людей з благополучних сімей, з високими інтелектуальними здібностями, особливо якщо вони зростали в умовах авторитарного стилю виховання або відчували нестачу прийняття. У підлітковому віці такі особистості часто прагнуть досягти автономності й незалежності, що може спонукати їх шукати способи швидкого заробітку, які не завжди є чесними².

Під час онлайн-шахрайства зловмисники маніпулюють людьми, граючи на їхніх емоціях,

¹ Ільченко Л. Найпоширенішим шахрайством в Україні під час війни стали продажі в Інтернеті. Економічна правда : [сайт]. 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/10/9/705242/>

² Савелюк Н. Психологія обману // *Суспільне Тернопіль* : [сайт]. 2023. URL: <https://suspiine.media/ternopil/653010-psihologia-obmanu-ak-pracuut-sahrajski-shemi/>

таких як співчуття, бажання допомогти, відчай, страх чи прагнення виправити ситуацію. Вони також використовують довірливість, недостатню обізнаність щодо можливості таких обманних дій або ж елементарну неухважність. З метою підтримання правопорядку важливо забезпечити стабільність і безпеку у сфері суспільних відносин, що є необхідною умовою для ефективного функціонування держави, її організаційних структур, громадських об'єднань і громадян (Kobzar, 2024).

Однією з ключових складових підтримання правопорядку в державі є створення умов для дотримання принципів законності, а також

забезпечення захисту й охорони прав і свобод кожної людини та громадянина (Duchek, Vluiko, & Vakarov, 2024), що зумовлює необхідність приділення особливої уваги злочинним діям, що спрямовані на порушення цих принципів.

Проаналізувавши судові рішення з Єдиного державного реєстру судових рішень, що стосуються кримінальних правопорушень проти власності, зокрема випадків шахрайства стосовно родичів або близьких осіб зниклих безвісти, можна дійти висновку, що таких шахраїв слід класифікувати за специфікою їхнього знайомства із жертвою (рис.).

Рис. Класифікація шахраїв за ступенем знайомства із жертвою

Джерело: розроблено автором.

Засоби становлення контакту шахраями з потенційною жертвою:

1. *Соціальні мережі та месенджери.* Часто родичі захисників самостійно поширюють у соціальних мережах фотографії зниклих безвісти та залишають контактні дані для зворотного зв'язку. Такі публікації можуть бути використані шахраями або представниками ворожої сторони для налагодження контакту з родинами військовослужбовців.

2. *Телефонний зв'язок.* Шахраї можуть телефонувати безпосередньо, використовуючи інформацію, отриману з відкритих джерел або через третіх осіб.

3. *Особисте спілкування.* Контакт може відбуватися під час публічних заходів (конференцій, семінарів тощо), неформальних зустрічей, мітингів і вуличних акцій, зокрема заходів на підтримку військовополонених та зниклих безвісти. Підставою для знайомства може стати

випадково почута розмова про зниклого родича, особисте знайомство з такими сім'ями або контакт через спільних знайомих.

Під час телефонної розмови, особистого спілкування або листування в месенджерах шахрай може представлятися волонтером, журналістом, працівником авторитетної міжнародної гуманітарної організації (наприклад, Міжнародного комітету Червоного Хреста), правоохоронного органу, дипломатичної служби чи державним службовцем або посередником, добре знайомим з переліченими вище особами.

Вартість кожної псевдопослуги неможливо визначити наперед. Залежно від схеми шахрайства та її складності суми можуть коливатися від півтори тисячі гривень до кількох десятків тисяч доларів. Чим більший відчай і

вразливість людей, тим вищу ціну шахраї встановлюють за свої так звані «послуги»¹.

Зловмисники часто встановлюють контакт через соціальні мережі, месенджери або телефонні дзвінки. Вони можуть видавати себе за волонтерів, колег, посередників, осіб із доступом до закритих баз даних чи навіть працівників державних установ. Спілкуючись із родичами зниклих безвісти військових, вони обіцяють надати точну інформацію про місце перебування захисника, сприяти внесенню до списків на обмін, підтвердити, що військовий живий і перебуває в полоні, або допомогти придивитися процес пошуку.

Мережа Інтернет є провідником злочинної діяльності, оскільки надає доступ до різноманітних інформаційних ресурсів. Водночас розвинена уява шахрая, уміння викликати довіру, виявляти слабкі сторони жертви, прогнозувати її поведінку та застосовувати маніпулятивні прийоми створюють широкі можливості для вчинення шахрайських дій з метою заволодіння чужим майном шляхом зловживання довірою (Bryskovska, 2020).

Шахраї використовують соціальні мережі та телефонні дзвінки для встановлення контакту з потенційними жертвами, представляючись волонтерами. Зокрема, у березні 2023 року одна зі зловмисниць, користуючись сторінкою в соціальній мережі Facebook, помітила оголошення про пошук безвісти зниклого військовослужбовця, у якому було вказано номер телефону для зв'язку. Використовуючи цю інформацію, вона вирішила заволодіти чужим майном шляхом зловживання довірою. Жертвою її злочинної діяльності стала тітка зниклого військовослужбовця. Зловмисниця зателефонувала потерпілій зі свого мобільного телефону та, представившись волонтером, попросила перерахувати на її банківську картку грошові кошти в сумі 600 грн. Ця сума нібито була потрібна для купівлі сигарет із фільтром для військовослужбовця, який перебуває в госпіталі. Отримавши кошти, шахрайка використала їх на власний розсуд.

Зловмисниця, маючи особисту сторінку в соціальній мережі Facebook, помітила оголошення про пошуки військовослужбовця, що зник безвісти. В оголошенні було зазначено номер мобільного телефону для зв'язку. Скориставшись цією інформацією, вона вдруге вирішила незаконно заволодіти чужими коштами через зловживання довірою. Її жертвою стала мати зниклого військовослужбовця. Реалізуючи свій злочинний план,

мотивований корисливими намірами, зловмисниця зателефонувала зі свого мобільного телефону на номер матері. Представившись волонтеркою під іменем «Яна», під час розмови вона повідомила, що допомагає військово-службовцям, і попросила перерахувати на її банківську картку 4 000 грн, нібито для допомоги зниклому військовому, який перебуває в госпіталі. Переконана в щирості та правдивості її слів, потерпаждала перевела на вказану банківську картку зазначену суму грошей.

Зловмисниця, продовжуючи виконувати свої неправомірні наміри, спрямовані на заволодіння коштами, шляхом зловживання довірою повторно нібито для потреб на лікування військово-службовця, сина потерпілої, реалізовувала свій злочинний план. Вона послідовно виманювала в потерпілої грошові суми: спочатку 3000 грн, а потім 7000 грн. Такі неправомірні дії вона здійснювала неодноразово. Жертвами її злочинів стали чотири особи, у яких зникли безвісти рідні або близькі².

Як приклад можна навести випадок у 2022 році, коли зловмисник, видаючи себе за волонтера, запропонував допомогу жінці в пошуку та поверненні з полону її зниклого чоловіка. Він знайшов у соціальній мережі Facebook публікацію потерпілої про розшук чоловіка, який зник під час бойових дій в Україні. Використовуючи додаток Telegram, він зв'язався з нею телефоном, повідомивши, що її чоловік перебуває в полоні в Рязанській області Російської Федерації, і заявив, що має можливість допомогти йому звільнитися. Однак для цього він начебто потребував 550 доларів США. Жінка, щиро вірячи в добросовісність його намірів, перевела йому зазначену суму через платіжну систему Ria Money³.

Зловмисник, який видавав себе за співслужбовця. Шахрай за допомогою електронно-обчислювальної техніки (мобільного телефону, планшета, ноутбука тощо) у соціальних мережах представлявся співслужбовцем. Шахрай, використовуючи смартфон і платформу соціальної мережі Facebook, знайшов допис-оголошення від матері військовослужбовця ЗСУ, який зник безвісти. Скориставшись цією інформацією, він зв'язався з жінкою, повідомивши їй неправдиву історію про те, що її син отримав поранення, перебуває без свідомості, і для його евакуації терміново потрібні кошти в сумі 2500 грн на пальне. Введена в оману потерпіла здійснила переказ зазначеної суми на банківську картку зловмисника через платіжний термінал. На цьому

¹ Нагорний Д., Гарбузова С. Псевдоадвокати, журналісти, волонтери: як шахраї вводять в оману родичів зниклих безвісти чи полонених військових. *Суспільне Запоріжжя*: [сайт]. 2025. URL: <https://suspihne.media/zaporizhzhia/1188260-psevdoadvokati-zurnalisti-volonteri-ak-sahrai-vvodat-v-omanu-rodiciv-zniklih-bezvisti-ci-poloneni-viyskovih/>

² Вирок Котовського міськрайонного суду Одеської області від 17 квіт. 2024 р. Справа № 505/4134/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118510619>

³ Вирок Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 5 лют. 2024 р. Справа № 336/4684/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116746075>

шахрай не зупинився: у нього виник повторний злочинний умисел, спрямований на заволодіння коштами інших осіб шляхом обману із залученням електронно-обчислювальної техніки.

Зловмисник виявив ще одне оголошення, розміщене матір'ю, щодо безвісти зниклого військовослужбовця Збройних Сил України. Скориставшись своїм смартфоном, він зателефонував на номер, вказаний в оголошенні. У телефонній розмові з потенційною жертвою шахрайства він представився співслужбовцем її сина та повідомив, що той отримав поранення й перебуває без свідомості. Пояснюючи ситуацію, зловмисник заявив, що для транспортування постраждалого необхідно придбати паливо, вартість якого становить 3000 грн. Він надав номер банківської картки, на який жінка перевела зазначену суму. Протягом своєї протиправної діяльності зловмисник здійснив шахрайські дії у 24 епізодах, спрямовані на родичів військовослужбовців ЗСУ, які вважаються безвісти зниклими¹.

Зловмисники, які видавали себе за співробітників фінансових служб військових частин або державних установ. Правоохоронці викрили схему шахрайства, жертвами якої ставали родичі зниклих безвісти військовослужбовців. Було з'ясовано, що зловмисниці знаходили персональні дані військових та контактну інформацію їхніх родичів у загально-доступних джерелах в Інтернеті. Під час телефонних дзвінків вони представлялися співробітницями фінансових служб військових частин або державних установ. Користуючись емоційною вразливістю своїх жертв, вони повідомляли про нібито призначені додаткові державні виплати. Водночас потерпілих переконували збільшити кредитні ліміти на їхніх банківських картках та переводити всі наявні кошти на «резервні рахунки», які контролювали самі шахрайки. Під час досудового розслідування зафіксовано кілька випадків шахрайства, жертвами якого стали мешканці Дніпропетровської, Одеської, Хмельницької, Київської та інших областей України. Загальний розмір завданих збитків становить приблизно мільйон гривень.

Зловмисник, перебуваючи під час відбування покарання в установі позбавлення волі, представлявся посередником в організації обміну, знаходив громадян, які шукали родичів або знайомих серед військовослужбовців Збройних Сил України, зниклих у зоні бойових дій чи таких, що потенційно перебувають у полоні. Інформацію про осіб, які зверталися з пошуками зниклих, він здобував через моніторинг соціальних мереж, зокрема Facebook.

Для цього зловмисник створив фейковий профіль з вигаданими даними, які під час досудового розслідування ідентифікувати не вдалося. Він використовував отриману інформацію про зниклих військових, їхні особисті дані, а також контактну інформацію родичів і близьких осіб, яку ті публікували у відкритому доступі на своїх сторінках у соцмережах, щоб вводити потерпілих в оману. Для зв'язку з жертвами шахрай використовував мобільний пристрій із активованими номерами оператора зв'язку ПрАТ «Київстар». Розуміючи, що перебуває в місці позбавлення волі й не має можливості особисто отримати грошові кошти, зателефонував своїй знайомій. Він повідомив, що нібито знаходиться в зоні бойових дій і під вигаданим приводом попросив надати реквізити її банківської картки, а також домовився про її подальше використання для отримання грошових коштів, нібито як допомоги від волонтерів. Зловмисник, спілкуючись із потерпілою, під вигаданими даними ввів її в оману, заявивши, що її чоловік, військовослужбовець ЗСУ, перебуває в російському полоні в селі Оленівка на території Донецької області та має поранення. Також він надав неправдиву інформацію, стверджуючи, що для організації обміну та повернення її чоловіка додому необхідно переказати йому 2000 грн. Потерпіла, поспілкувавшись із зловмисником, засумнівалася в тому, що ця людина здатна сприяти поверненню її чоловіка з полону. Вважаючи, що має справу з шахраєм, вона вирішила не перерахувати гроші. Не зупиняючись на скоєному, зловмисник зателефонував черговій жертві зі свого телефону. Він повідомив чоловікові, що його син, який є військовослужбовцем ЗСУ, перебуває в російському полоні в Маріуполі Донецької області. Для його звільнення зловмисник заявив про необхідність перевести грошові кошти. За свої «послуги» він запросив суму в 3000 грн, вказавши номер банківської картки, куди слід було здійснити переказ. Потерпілий, перебуваючи в хибному переконанні щодо добросовісності дій злочинця та вважаючи, що взаємодіє з особою, здатною сприяти поверненню його сина з полону, самостійно передав йому грошові кошти. У такий спосіб зловмисник свідомо ввів в оману дев'ять постраждалих осіб, родичі чи близькі яких перебувають у статусі безвісти зниклих².

Незнайомі особи можуть використовувати інформацію, отриману безпосередньо під час особистого спілкування з жертвою, аби реалізувати свої злочинні наміри. У деяких випадках вони випадково дізнаються про трагічні обставини, які сприяють виникненню

¹ Вирок Дарницького районного суду міста Києва від 12 лют. 2024 р. Справа № 753/12284/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116922909>

² Вирок Роменського міськрайонного суду Сумської області від 12 лип. 2024 р. Справа № 585/1384/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120355499>

можливостей для маніпуляцій. Зокрема, 2023 року був зафіксований випадок, коли в ресторані зловмисник почув розмову жінки про її пошуки чоловіка, який зник безвісти під час військової агресії Російської Федерації проти України. Зловмисник, скориставшись цією ситуацією, запропонував постраждалій допомогу у встановленні місцезнаходження її чоловіка та його повернення з полону за грошову винагороду, причому не маючи як щирих намірів, так і реальної можливості виконати зазначені дії. Скориставшись складним психоемоційним станом потерпілої, зловмисник, не маючи наміру реально допомогти в пошуках її чоловіка, вигадав історію про його перебування в одній із виправних колоній на території Російської Федерації, завоював її довіру. Упевнена в порядності зловмисника, потерпіла протягом періоду з квітня до червня 2023 року передала йому чотирма частинами грошові кошти на загальну суму 10 500 доларів США. Тоді ця сума, згідно з офіційним курсом НБУ, становила 383 970,30 грн. Отримані кошти зловмисник використав на власний розсуд, не виконавши жодних зобов'язань щодо пошуку зниклого військовослужбовця¹.

Близьке коло знайомих осіб, які використовують складну життєву ситуацію друзів, сусідів, приятелів для власного збагачення.

Наприклад, знайомий, який підтримує довірливі дружні стосунки та добре знає сім'ю, в якій у зв'язку з повномасштабною військовою агресією Російської Федерації проти України знаходиться в полоні чи безвісти зникла рідна або близька особа. Потерпіла отримала повідомлення про те, що її чоловік зник безвісти під час бойових дій неподалік населеного пункту Приютне Пологівського району Запорізької області. У зв'язку з цим вона почала отримувати відповідні грошові виплати на банківську карту. Ця інформація стала відомою її доброму знайомому, у якого виник злочинний намір заволодіти коштами жінки шляхом шахрайства у великих розмірах. Зловмисник, переслідуючи злочинний умисел і керуючись корисливими мотивами для незаконного збагачення, зловживаючи довірою своєї жертви, використовував довірливі стосунки, що склалися між ними через багаторічну дружбу. Діючи шляхом обману, він свідомо розумів суспільно небезпечний характер своїх дій та бажав настання їх наслідків. Для досягнення своєї мети він навмисно вигадував і повідомляв неправдиву інформацію. Зокрема, стверджував, що чоловік його знайомої живий, але перебуває у російському полоні, і що нібито він, злочинець, має знайомих серед впливових

посадових осіб Служби безпеки України, які за грошову винагороду можуть організувати позачерговий обмін і повернення її чоловіка додому. У визначений період часу він систематично зв'язувався із жінкою: спілкувався з нею по телефону як нібито посередник, а також обманював її від імені службовця СБУ через повідомлення в месенджерах. Його метою було заволодіння її грошовими коштами шляхом обману та маніпуляцій з довірою. Зловмисник неодноразово переконував жінку в необхідності здійснити грошові перекази на зазначені ним банківські картки. Ці кошти, за його словами, потрібні були для організації викупу її чоловіка, ведення переговорів із представниками збройних сил російської федерації, організації обміну, транспортування, покриття витрат на зв'язок, лікування, харчування і проживання. До того ж він попереджав її не розголошувати цю інформацію і не звертатися до правоохоронних органів. Також запевняв, що будь-які офіційні повідомлення про смерть її чоловіка на основі досліджень ДНК не варті довіри й вона повинна ігнорувати таку інформацію.

Здійснюючи свій злочинний намір, зловмисник для шахрайського отримання грошових переказів від потенційної жертви, приховування своїх протиправних дій та подальшого використання отриманих незаконним шляхом коштів використовував платіжну картку, оформлену на ім'я свого знайомого. Крім того, він зареєстрував на своє ім'я дві банківські картки, які застосовував для заволодіння грошовими коштами потерпілої².

Знайомий, який працює або проживає у місцевості, де мешкає потерпілий. Зловмисниця, працюючи продавцем продовольчих товарів в рамках діяльності фізичної особи-підприємця та не маючи жодного зв'язку з наданням юридичних послуг чи відповідною освітою, умисно ввела потерпілу в оману щодо своїх дійсних намірів. Вона запропонувала допомогу у встановленні місця перебування її чоловіка, який зник безвісти під час виконання бойового завдання поблизу населеного пункту Мар'їнка Донецької області та офіційно вважається таким згідно з відповідним повідомленням. Скориставшись довірою потерпілої, особа отримала від неї грошову суму в розмірі 5025,00 грн, при цьому жодних реальних дій для встановлення місця перебування чоловіка не було здійснено³.

Знайомі, які під виглядом інших осіб вчинюють шахрайські дії для заволодіння коштами рідних або близьких осіб військовослужбовців

¹ Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 28 січ. 2025 р. Справа № 308/7681/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124715924>

² Вирок Центрально-Міського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 27 січ. 2025 р. Справа № 216/6605/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124736478>

³ Вирок Валківського районного суду Харківської області від 19 груд. 2024 р. Справа № 615/1754/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123898879>

ЗСУ. Серед знайомих трапляються випадки, коли вони, видаючи себе за інших осіб, здійснюють шахрайські дії з метою незаконного заволодіння коштами родичів чи близьких військовослужбовців Збройних Сил України, які зникли безвісти. Наприклад, жителька одного села, маючи знання про те, що її односельчанин, який є військовослужбовцем ЗСУ, зник у ході бойових дій, створила обліковий запис у соціальній мережі Instagram через мобільний телефон. Вдаючи із себе військовослужбовця, який начебто має інформацію щодо стану та місцезнаходження зниклого, вона знайшла в цій мережі профіль сестри цього військового.

У процесі листування з потерпілою обвинувачена, видаючи себе за військовослужбовця, запевнила її, що може повідомити інформацію про місцезнаходження зниклого брата за грошову винагороду у розмірі 4000 гривень, і надала відповідні реквізити для оплати. Введена в оману жінка перерахувала зазначену суму на вказану банківську картку. Пізніше зловмисниця, користуючись перепискою в соціальній мережі Instagram, запевнила потерпілу, що для отримання інформації потрібно додатково сплатити ще 15 000 грн, і знову надала реквізити для переказу. Проте ніякої інформації щодо місцеперебування чи стану здоров'я брата потерпілої вона так і не представила. Внаслідок цього жінка вдруге перерахувала кошти на рахунок, вказаний обвинуваченою. Згодом, також через повідомлення в Instagram, шахрайка ще раз переконала потерпілу переказати їй додаткових 4000 гривень, обіцяючи надати інформацію про зниклого брата, і вкотре надала реквізити для оплати. Потерпіла знову перерахувала суму, яку вказала зловмисниця. Подібні шахрайські дії були вчинені неодноразово, понад десять разів, кожного разу у жертви вимагались різні суми грошей¹.

Після встановлення контакту з жертвою шахраї поступово переходять до висування своїх вимог. Це часто передбачає прохання про фінансову компенсацію, яку вони виправдовують необхідністю оплати за нібито надану інформацію, роботу так званих «джерел» або навіть за забезпечення обіцяного результату.

Справжня загроза виникає тоді, коли родичі зниклих безвісти людей довіряють гроші чи особисту інформацію невідомим особам, стаючи жертвами витончених шахрайських схем. У більшості випадків після отримання переказів зловмисники або повністю зникають, або починають ще сильніше тиснути на потерпілих, створюючи нові маніпулятивні сценарії та шантажуючи вимогами ще більших грошей. Це не лише призводить до значних фінансових

втрат, але й створює серйозну психологічну напругу. Подібні дії несуть у собі глибші загрози: від можливого витоку конфіденційної інформації про військовослужбовців та їхніх родини до поширення фальшивих даних, які стають перешкодою для офіційних пошукових заходів. До того ж, близькі й родичі зниклих ризикують зазнати повторної емоційної травми, що ще більше поглиблює їхні страждання. Не варто також нехтувати тим, що отримані шахраями дані можуть згодом бути використані в інших злочинних схемах, що ускладнює і підвищує небезпечність таких ситуацій.

Стосовно характеристики особи шахрая, варто зазначити, що визначення цієї категорії є досить складним завданням, яке потребує глибокого і багатовимірного підходу з урахуванням різних аспектів. Ця складність зумовлена міждисциплінарним характером самого явища. Автор дійшов висновку, що криміналістика інтегрує знання про особу злочинця з різноманітних наукових галузей, таких як кримінологія, кримінальне право, психологія та фізіологія. Водночас науковці зауважують, що вона робить внесок у розвиток цих суміжних наук, надаючи їм свої науково обґрунтовані рекомендації. Ці рекомендації відображають специфіку окремих характеристик особи злочинця, що виявляється у механізмах скоєння протиправних дій та способах залишення слідової картини злочину. Отже, особа шахрая досліджується комплексно з урахуванням впливу різних наукових парадигм та аспектів її поведінки в процесі вчинення злочинів (Murha, 2025).

Особа злочинця виступає обов'язковим і ключовим елементом криміналістичної характеристики злочинів, зокрема й у межах досліджуваної категорії, адже без суб'єкта протиправного діяння не може бути складу кримінального правопорушення. Водночас знання про характерні риси, які описують особу правопорушника, надають можливість чітко визначити її взаємозв'язок з іншими складовими механізму вчинення злочину, що сприяє повноцінному збиранню доказів, необхідних для притягнення зазначеної особи до кримінальної відповідальності (Novytskyi, 2021).

Науковці характеризують особу злочинця як комплекс соціально-демографічних, психологічних, моральних та правових властивостей, які впливають на вчинення злочину й механізм його здійснення.

Особа шахрая у відповідній спеціалізації до виду шахрайства, способу його вчинення, має специфічний комплекс характеристик, що відрізняє її з-поміж інших злочинів. Недостатнє висвітлення криміналістичної природи особи шахрая та відсутність узагальненої моделі його характеристик щодо окремого виду шахрайства значно ускладнюють процеси виявлення, розслідування й профілактики подібних злочинів. Це засвідчує важливість проведення ґрунтов-

¹ Вирок Надвірнянського районного суду Івано-Франківської області від 24 лют. 2025 р. Справа № 348/2290/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125380471>

ного наукового аналізу цієї проблематики (Murha, 2025).

Характеристика злочинця відіграє важливу роль, оскільки індивідуальні риси особистості впливають не лише на вибір злочинної діяльності, але й на способи її вчинення, а також на час, місце та обставини здійснення правопорушень. Особливе значення мають особистісні ознаки осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, адже їх потрібно враховувати в процесі виявлення та припинення протиправної діяльності. Таким чином, уся запобіжна діяльність акцентується на аналізі особистості злочинця. Поведінка людини є ключовим показником ступеня її соціалізації, адже вона показує, наскільки дії індивіда відповідають суспільним звичаям, традиціям, релігійним та моральним нормам, а також чинним правовим правилам у конкретному соціальному контексті та часі (Sokolov, 2025). Saitri et al, (2024) вивчаючи психологічну характеристику особи шахрая, виокремив шість рис особистості – гнів, заздрість, прихильність, гордість, бажання та жадібність, які можуть впливати на схильність людини до шахрайства. Він з іншими дослідниками, використовуючи дані, зібрані за допомогою анкет, розповсюджених серед установ мікрофінансування на Балі – регіоні з високою поширеністю випадків шахрайства, застосовує у дослідженні факторний аналіз для визначення внеску цих рис у шахрайські наміри. Результати показують, що гнів є найважливішим предиктором, наступними є заздрість, прихильність, гордість, бажання та жадібність. Дослідження підкреслює практичні наслідки інтеграції оцінок особистості в організаційні процеси для покращення виявлення та протидії шахрайства. Це дослідження пропонує новий підхід до розуміння та боротьби з шахрайством в організаційних умовах, підкреслюючи риси особистості як предиктори шахрайського наміру.

Багато досліджень про шахрайства в основному зосереджувалися на окремих психологічних аспектах правопорушника, а не на соціальному середовищі. Психологічні якості особи шахрая, безумовно, впливають на вчинення шахрайської поведінки, сформованої під впливом макrorівневого середовища (Maulidi, 2020).

А. В. Крижевський, О. М. Брисковська (2025) досліджували криміналістичну характеристику інтернет-шахрая у складі організованої групи. За результатами дослідження встановили, що інтернет-шахрайства у складі організованих злочинних груп здебільшого вчиняють чоловіки – 80 %, тоді як жінки – 20 %. У більшості випадків жінки раніше не судимі, незаміжні мають однакове співвідношення до заміжніх; чоловіки мають закінчену середню або спеціальну середню освіту, не працевлаштовані, не судимі. Проте 35 % чоловіків вчиняють шахрайства з місць позбавлення волі, переважно не одружені або розлучені, міські жителі.

Привертає увагу той факт, що особи, які вчиняють шахрайство, здебільшого мають базову середню або середню спеціальну освіту і часто не працюють. Якщо говорити про гендерний аспект, то серед злочинців спостерігається незначна перевага чоловіків. Жінки, як правило, перебувають у ролі матерів, що виховують неповнолітніх дітей. Злочини вчиняються як мешканцями міських, так і сільських територій. Інколи правопорушення здійснюються навіть особами, які перебувають у місцях позбавлення волі (Dobrobob, 2023).

Підбиваючи підсумок, зазначимо, що відомості про особу, яка вчинила злочин, доцільно розглядати відносно наступної структури: 1) соціально-демографічні; 2) моральні якості; 3) психологічні властивості. Соціально-демографічні ознаки властиві будь-якій особі. Ті, що мають криміналістичне значення, на наш погляд, виглядають таким чином: відомості про стать, вік, освіту, сімейний стан, рід занять, місце проживання, наявність попередньої судимості, належність до певної соціальної групи та інші відомості демографічного характеру. Відповідно до зазначених характеристик доцільно проводити наше дослідження (Chaplinska, 2019).

Узагальнене поняття особи злочинця залишається певною абстракцією, доки не наповнюється конкретним змістом з огляду на соціальні, демографічні, психологічні та моральні характеристики. Це пояснюється тим, що всебічне дослідження особи злочинця не може обмежуватися лише визначенням окремих ознак, які найчастіше дають лише поверхневе уявлення про неї. Дослідження повинно проводитися з належною глибиною, аналізуючи ознаки у їхній взаємодії, щоб максимально розкрити чинники, що формують особу злочинця. Враховуючи, що система характеристик правопорушника охоплює демографічні дані, окремі риси та психологічні особливості, можна зробити висновок, що це поняття відображає саму сутність особи, яка скоїла кримінальне правопорушення (Perelytsia, 2025).

Спираючись на результати аналізу наукової літератури та емпіричні дані дослідження, структуру особистості злочинця, який вчиняє кримінальні правопорушення, пропонується поетапно розглядати за такими критеріями: соціально-демографічні характеристики (стать, національність, вік, ролі й статуси, зокрема професія, соціальне становище та позиція на роботі); кримінально-правові особливості (наявність попередніх судимостей, рецидивів тощо); морально-психологічні якості (інтелект, воля, світоглядна позиція, переконання, звички, характерні риси особистості; психофізіологічні аспекти, такі як темперамент, а також інформація про патологічні відхилення у розвитку особистості) (Kniaziev, 2022).

Використовуючи критерії характеристики особи злочинця, запропоновані згаданими вище

науковцями, розглянемо характеристику особи шахрая, який вчиняє шахрайства відносно родичів зниклих безвісти військовослужбовців під час російсько-української війни.

Відповідно до **соціально-демографічних даних зловмисників**, які вчиняють шахрайства щодо родичів зниклих безвісти розглядаючи:

– за статтю: рівна кількість чоловіків та жінок (50 % і 50 %);

– за *працевлаштуванням*: загальна кількість працевлаштованих зловмисників, які вчиняють такого виду шахрайства, становить 45 %, з них працевлаштованих жінок – 27 %, а працевлаштованих чоловіків – 18 %;

– за *сімейним станом*: 73 % зловмисників переважно неодружені, з них чоловіків – 55 %, а жінок – 18 %; *наявність дітей*: в 91 % шахраїв, у жінок – 62 %, а у чоловіків – 29 %, причому прослідковується тенденція за кількістю дітей від двох до трьох у родині;

– за *освітою*: у таких шахраїв переважає середня освіта – 75 %, а у 22 % наявна середня спеціальна освіта.

За кримінально-правовою ознакою (наявність судимостей, багатоепізодності, повторюваності, рецидивів тощо):

– *наявність судимостей* у чоловіків становить 36 %, у жінок – 0 %;

– *багатоепізодність та повторюваність вчинення такого шахрайства* 94 %, з них 32 % чоловіків та 62 % жінок, які повторно вчинювали такі самі шахрайства.

Морально-психологічні якості шахрая

Браком емпатії шахрай здатен завдавати шкоди іншим, не відчуючи докорів сумління чи не усвідомлюючи емоційних й фінансових наслідків своїх дій для постраждалих. Основною характеристикою шахрая є його вміння впливати на людей з метою досягнення власних інтересів. Така людина часто демонструє чарівність та переконливість, має здатність майстерно використовувати чужу довіру та емоції. Дослідження показує, що особи, які займаються шахрайством, зазвичай характеризуються низьким рівнем освіти, схильністю до життя, яке перевищує їхні фінансові можливості, а також частими труднощами у сфері управління власними ресурсами. Крім того, у цих осіб часто виявляються риси нарцисизму та недостатній рівень самоконтролю.

Висновки

Результати аналізу соціально-демографічних даних зловмисників підтверджують висновки українських науковців про те, що вид вчиненого шахрайства залежить від освіти шахраїв незалежно від статі.

Шахраї, які вчиняють шахрайство щодо родичів зниклих безвісти під час російсько-української війни, здебільшого мають середню

освіту, не працевлаштовані, не одружені, мають двох і більше дітей.

Попри те, що значна кількість шахраїв є батьками та мають двох і більше дітей, відчуття емпатії в них відсутнє, неодноразово та багатоепізодично відносно одних і тих самих осіб скоюють надзвичайно цинічні шахрайства щодо рідних зниклих безвісти під час військових дій, граючи на їхніх почуттях та бажанні допомогти сину, брату, чоловіку та іншим близьким та рідним людям. Зловмисники часто використовують емоційну вразливість осіб, маніпулюючи їхнім прагненням дізнатися про зниклого родича та повернути його додому. У процесі взаємодії шахрай здійснює психологічний тиск на жертву, переконуючи її в необхідності негайного переказу коштів, від якого нібито залежить життя близької людини. Ця стратегія спрямована на те, щоб не залишити постраждалому часу для ретельної перевірки отриманої інформації. Значну роль у цьому процесі відіграє неусвідомлена співучасть українців, які, прагнучи допомогти, іноді надають шахраям доступ до цінних даних. Подібні ситуації часто виникають через публікацію в соціальних мережах інформації про зниклих родичів і закликів до допомоги. Такі дії забезпечують зловмисникам первинні дані про особу, яка пропала безвісти, а також контактну інформацію її близьких. Комунікація з жертвами шахрайства може відбуватися безпосередньо через соціальні платформи, де було розміщене оголошення, або за допомогою телефонних дзвінків чи месенджерів. Задля здійснення своїх махінацій шахраї часто застосовують фейкові акаунти в соціальних мережах і тимчасові телефонні номери, створюючи видимість надійності та конфіденційності свого зв'язку.

Аналізуючи кримінально-правові ознаки шахраїв, які вчиняють такі кримінальні правопорушення, слід констатувати, що переважна більшість їх не судимі – 64 %, повторюваність скоєння такого виду шахрайства становить 94 %. Судимі шахраї або ті, які вчиняють такі шахрайства з місць позбавлення волі, – це чоловіки, неодноразово судимі, не одружені та без дітей мають середню освіту, використовують соціальні мережі, моніторять їх на повідомлення про безвісти зниклих і викладені персональні дані та відомості про них рідними, через мобільний телефон представляючись журналістами, волонтерами чи побратимами зниклого безвісти, за вказаним у повідомленнях телефоном зв'язуються із сім'єю зниклих безвісти і виманюють кошти. Цим особам притаманна повторюваність у вчиненні такого виду шахрайства та багатоепізодичність вчинення до однієї і тієї самої жертви, виманюючи кошти стільки разів, скільки жертва готова платити.

Серед суспільних характеристик, які притаманні шахраєві, який вчиняє махінації стосовно родичів або близьких осіб зниклих

безвісти військовослужбовців, можна виділити егоцентризм, байдужість до інтересів і почуттів інших, відсутність жалю до жертв, легкість у встановленні соціальних контактів та адаптивність у спілкуванні. Видавання себе за інших людей, особливо за онлайн-спілкування, створює для шахрая ілюзію безкарності, водночас відсутність дієвих механізмів покарання лише стимулює його до скоєння таких дій.

Зловмисники діють вкрай переконливо, використовуючи деталізовану інформацію та відомості особистого характеру про безвісти зниклу людину. Ці дані вони часто отримують із соціальних мереж, де самі родичі, сповнені тривоги чи надії, оприлюднюють подібну інфор-

мацію, намагаючись знайти допомогу. Таким чином, шахраї майстерно маніпулюють ситуацією, щоб викликати довіру й ввести в оману близьких зниклого.

Своєчасно оновлена інформація про криміналістичну характеристику особи шахрая, яка вчиняє махінації щодо родичів або близьких осіб зниклих безвісти військовослужбовців, а також аналіз особливостей поведінки шахрая під час вчинення злочинних дій, розпізнання шахрайських схем є важливими складовими для ефективного розслідування таких кримінальних правопорушень. Рекомендації щодо запобігання цим злочинам можуть суттєво сприяти зменшенню їхньої кількості.

References

- [1] Bryskovska, O.M. (2020). Socio-psychological characteristics of a person who commits fraud on the Internet. *Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 1(114), 70-78. DOI: 10.33270/01201141.70
- [2] Chaika, I.M. (2023). Criminological characteristics and prevention of fraud in Ukraine. *Candidate's thesis*. Kyiv. Retrieved from <https://rep.dnuvs.ukr.education/items/04d026ad-16aa-46ab-aca4-25e8844b0214>
- [3] Chaplinska, Yu.A. (2019) The personality of the criminal as an element of the criminal characteristics of crimes. *Current problems of domestic jurisprudence*, 6, 181-184. DOI: 10.15421/3919122
- [4] Dobroboh, L.M. (2023). The achievements of the information society in the service of fraudsters. *Legal Sciences: Problems and Prospects: International scientific and practical conference* (pp. 209-212). Lviv-Torun: Liha-Pres. DOI: 10.36059/978-966-397-292-3-58
- [5] Duchek, O., Vluiko, O., & Vakarov, V. (2024). Law enforcement activities under the legal regime of martial law in Ukraine: features of implementation. *Scientific Bulletin of the Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine*, 1, 43-51. DOI: 10.59226/2786-6920.1.2024.43-51
- [6] Kniaziev, S.V. (2022). Characteristics of the personality of a criminal who commits criminal offenses in the budgetary sphere. *Legal scientific electronic journal*, 10, 870-874. DOI: 10.32782/2524-0374/2022-10/220
- [7] Kobzar, O. (2024). The concept and characteristics of law and order: theoretical and legal analysis. *Problems of law enforcement and educational activities*, 1, 6-11. DOI: 10.59226/3041-1971.1.2024.6-11
- [8] Kryzhevskiy, A.V., & Bryskovska, O.M. (2025). Characteristics of a person who commits fraud as part of an organized group on the Internet. *Legal psychology*, 1(36), 80-89. DOI: 10.33270/03253601.9
- [9] Kuriata, L.L. (2018). Forensic characteristics of a person who commits fraud. *Current problems of forensics and forensic expertise: Interdepartmental scientific and practical conference* (pp. 239-241). Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav. Retrieved from <https://elar.navs.edu.ua/items/a6b83747-a2c2-4479-a7de-df689590260d>
- [10] Kuzmenko, A.S. (2024). Characteristics of persons who commit criminal offenses in the tourism sector. *Donbass Legal Journal*, 3(88), 39-44. DOI: 10.32782/2523-4269-2024-88-39-44
- [11] Maulidi, Ach (2020). When and why (honest) people commit fraudulent behaviours? *Journal of Financial Crime*, 27(2), 541-599. DOI: 10.1108/JFC-05-2019-0058
- [12] Moiseienko, V. (2020). Characteristics of a criminal who commits criminal offenses in the field of economic activity. *Legal science*, 1(103), 40-49. DOI: 10.32844/2222-5374-2020-103-1.06
- [13] Murha, O.H. (2025). The personality of the criminal as an element of the forensic characteristics of mortgage fraud. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University*, 74, 73-76. DOI: 10.32782/2307-1745.2025.74.14
- [14] Novytskyi, A. (2021). The meaning and structure of the forensic characterization of illegal logging and forest smuggling committed by an organized criminal group. *Legal Bulletin*, 6, 289-298. DOI: 10.32837/yuv.v0i6.2294
- [15] Pavlova, N. (2023). Educational and professional characteristics of persons who commit criminal offenses through fraud: a criminal analysis. *Visegrad Journal on Human Rights*, 2, 77-82. DOI: 10.61345/1339-7915.2023.2.10
- [16] Perepelytsia, S.I. (2025). The personality of the criminal as an element of the forensic characteristics of joint crimes. *Analytical and comparative law*, 3(5). DOI: 10.24144/2788-6018.2025.05.3.34

- [17] Saitri, P.W., Mendra, N.P.Y., & Novitasari, N.L.G. (2024). Personality Red Flags of Fraud. *Society*, 12(2), 743-757. DOI: 10.33019/society.v12i2.731
- [18] Semeniuk, R.V. (2023). Families of military personnel as ricochet victims of fraud. *Legal dimension of constitutional and criminal jurisdiction in Ukraine and the world. Sixth legal readings: collection of abstracts of the International Annual Distance Scientific Conference* (pp. 141–144). Odesa: Odessa National University named after I.I. Mechnikov. Retrieved from <https://dspace.onu.edu.ua/handle/123456789/35666>
- [19] Sokolov, D.S. (2025). Criminological characteristics of a criminal who commits criminal offenses in the field of public procurement. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University*, 74, 34-37. DOI: 10.32782/2307-1745.2025.74.7
- [20] What fraud can be and how to combat it. *Commissioner for Human Rights of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/yakim-mozhe-buti-shakhraistvo-veb.pdf>

Список використаних джерел

- [1] Брисковська О. М. Соціально-психологічна характеристика особи, яка вчиняє шахрайство в мережі Інтернет. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1 (114). С. 70–78. DOI: 10.33270/01201141.70
- [2] Чайка І. М. Кримінологічна характеристика та запобігання шахрайству в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 081 «Право». Київ, 2023. 296 с. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/items/04d026ad-16aa-46ab-aca4-25e8844b0214>
- [3] Чаплінська Ю. А. Особистість злочинця як елемент кримінальних характеристик злочинів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 6. С. 181–184. DOI: 10.15421/3919122
- [4] Добробог Л. М. Надбання інформаційного суспільства на службі шахраїв. *Юридичні науки: проблеми та перспективи* : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 24–25 лют. 2023 р.). Львів–Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 209–212. DOI: 10.36059/978-966-397-292-3-58
- [5] Дучек О., Влуйко О., Вакаров В. Правоохоронна діяльність в умовах правового режиму воєнного стану в Україні: особливості реалізації. *Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України*. 2024. № 1. С. 43–51. DOI: 10.59226/2786 - 6920.1.2024.43-51
- [6] Князев С. В. Характеристика особи злочинця який вчиняє кримінальні правопорушення у бюджетній сфері. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 870–874. DOI: 10.32782/2524-0374/2022-10/220
- [7] Кобзар О. Поняття та ознаки правопорядку: теоретико-правовий аналіз *Проблеми правоохоронної та освітньої діяльності*. 2024 № 1. С. 6–11. DOI: 10.59226/3041-1971.1.2024.6-11
- [8] Крижевський А. В., Брисковська О. М. Характеристика особи, яка вчиняє шахрайство в складі організованої групи в мережі Інтернет. *Юридична психологія*. 2025. № 1 (36). 2025. С. 80–89. DOI: 10.33270/03253601.9
- [9] Курята Л. Л. Криміналістична характеристика особи, яка вчиняє шахрайство. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології* : міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 22 листоп. 2018 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 239–241. URL: <https://elar.navs.edu.ua/items/a6b83747-a2c2-4479-a7de-df689590260d>
- [10] Кузьменко А. С. Характеристика осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у туристичній сфері. *Правовий часопис Донбасу*. 2024. № 3 (88). С. 39–44. DOI: 10.32782/2523-4269-2024-88-39-44
- [11] Maulidi Ach. When and why (honest) people commit fraudulent behaviours? *Journal of Financial Crime*. 2020. Vol. 27. Issue 2. DOI: 10.1108/JFC-05-2019-0058
- [12] Moiseienko V. Characteristics of a criminal who commits criminal offenses in the sphere of economic activity. *Legal Science*. 2020. No. 1 (103). P. 40–49. DOI: 10.32844/2222-5374-2020-103-1.06
- [13] Мурга О. Г. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики шахрайства з іпотечним майном. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2025 № 74. С. 73–76. DOI: 10.32782/2307-1745.2025.74.14
- [14] Новицький А. Значення та структура криміналістичної характеристики незаконної порубки і контрабанди лісу, вчиненої організованою злочинною групою. *Юридичний вісник*. 2021. № 6. С. 289–298. DOI: 10.32837/yuv.v0i6.2294
- [15] Pavlova N. Educational and professional characteristics of persons who commit criminal offenses through fraud: a criminal analysis. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2023. No. 2. P. 77–82. DOI: 10.61345/1339-7915.2023.2.10
- [16] Перепелиця С. І. Особистість злочинця як елемент криміналістичної характеристики спільних злочинів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Т. 3. № 5. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.05.3.34

- [17] Saitri P. W., Mendra N. P. Y., Novitasari N. L. G. Personality Red Flags of Fraud. *Society*. 2024. No. 12 (2). P. 743–757. DOI: 10.33019/society.v12i2.731
- [18] Семенюк Р. В. Сім'ї військовослужбовців як рикошетні жертви шахрайств. *Правовий вимір конституційної та кримінальної юрисдикції в Україні та світі. Шості юридичні читання* : зб. тез доп. Міжнар. щоріч. дистан. наук. конф. (Одеса, 14 квіт. 2023 р.). Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2023. С. 141–144. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/handle/123456789/35666>
- [19] Соколов Д. С. Кримінологічна характеристика особи злочинця, що вчиняє кримінальні правопорушення у сфері публічних закупівель. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2025 № 74. С. 34–37. DOI: 10.32782/2307-1745.2025.74.7
- [20] Яким може бути шахрайство та як йому протидіяти : довідник / Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/yakim-mozhe-buti-shakhraistvo-veb.pdf>

BRYSKOVSKA Oksana

PhD in Law, Senior Research Fellow, Leading Research Fellow of the Research Laboratory on Crime Prevention of the Educational and Scientific Institute of Police Activities of the National Academy of Internal Affairs

03035, 1 Solomianska Sq., Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6902-9969>;

KRYZHNA Valentyna

PhD in Law, Senior Research Fellow, Leading Research Fellow of the Research Laboratory on Forensic Support and Forensic Expertise of the Educational and Scientific Forensic Expertise Institute of the National Academy of Internal Affairs

03035, 1 Solomianska Sq., Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0402-4224>

Forensic Characteristics of Persons Committing Fraud against Relatives of those Missing during the Russian-Ukrainian War

Abstract. The full-scale aggression of the Russian Federation against Ukraine has led to the emergence of new types of fraud. Families of military personnel who have lost contact with their loved ones are constantly in a state of stress and uncertainty. This emotional state is actively used by criminals who manipulate feelings of hope, fear and the desire to learn any information about the fate of their relatives. Investigating cases of fraud directed against relatives of prisoners of war, illegally detained or missing during the Russian-Ukrainian war is an extremely difficult task. In many situations, criminal proceedings do not reach court or end without convictions. Among the key reasons for this phenomenon, one can single out the high level of concealment of such crimes under the guise of various legitimate activities, such as investment or volunteering. Additional factors include: insufficient coordination between investigative bodies and prosecutors; errors in determining the legal qualification of crimes; inappropriateness or groundlessness of investigators' requests for operational-search or other procedural actions, which often causes them to be rejected. In light of the increased relevance of the studied category of crimes and taking into account the significant complexity that accompanies the process of their investigation, there is an urgent need to develop modern scientific approaches and developments to overcome existing difficulties and meet urgent needs in improving the investigation of such criminal offenses, in particular by studying the forensic characteristics of persons who commit fraudulent acts against close relatives of servicemen of the Armed Forces of Ukraine who have disappeared, which will significantly increase the efficiency of law enforcement agencies in this area. This will not only provide an opportunity to better understand the nature of such offenses, but also to develop effective mechanisms for their detection and counteraction. Thanks to these measures, it is possible to contribute to greater stability of law and order in society, creating an atmosphere of trust in the protection system and ensuring a sense of security and protection of citizens from fraudulent actions of this nature. The purpose of the article is to study the features of the forensic characteristics of individuals who commit fraud against loved ones and relatives of those who went missing during the full-scale invasion of the Russian Federation (RF). The practical significance of the article lies in determining the typical forensic characteristics of fraudsters, which serves as the basis for improving not only the methods of investigating such crimes, but

also preventive measures and organizational countermeasures. A generalized portrait of a fraudster who commits fraud against relatives or close prisoners of war, illegally detained or missing persons, allows for more effective identification of such individuals and improvement of approaches to their tracking and exposure. The scientific novelty of the study lies in the definition and systematization of the forensic characteristics of persons who commit fraudulent acts against relatives or close people who have disappeared. The developed generalized forensic characteristics of this type of fraudsters allow us to create a more detailed socio-psychological portrait of the criminal, identify the specifics of his behavior and motives, and also direct efforts to develop effective methods and approaches for his detection and exposure. This, in turn, contributes to a significant increase in the efficiency of law enforcement agencies in preventing and investigating such crimes.

Keywords: illegal gain; identity of the criminal; electronic computing equipment; manipulation; victim; relatives of military personnel.